Lech Maligranda (Luleå)

Józef Schreier (1909–1943). Biografia

1. Wstęp

Sylwetka Józefa Schreiera stała się obiektem moich zainteresowań ze względu na przestrzenie Schreiera w analizie funkcjonalnej, doktorat napisany u Stefana Banacha w 1934 roku oraz ze względu na brak jego zdjęcia we wszelkich opisach. Planowałem odczyt i artykuł w stulecie jego urodzin, ale nie mając jego fotografii, postanowiłem wstrzymać się z ich przygotowaniem do chwili odszukania jakiegokolwiek zdjęcia. Poszukiwania zajęły kolejne cztery lata, ale ostatecznie – dzięki życzliwości wielu osób – udało się opracować tekst z odpowiednimi zdjęciami w siedemdziesiątą rocznicę śmierci Schreiera. Należał on do grona uczniów dwóch założycieli Lwowskiej Szkoły Matematycznej, Hugona Steinhausa i Stefana Banacha, w tym sensie, że pierwszy z nich był promotorem jego pracy magisterskiej, a drugi doktorskiej. Zaliczenie Schreiera w poczet członków tejże Szkoły uzasadniają nie tylko jego związki z obu znakomitymi matematykami, ale również aktywne uczestnictwo w pracach Szkoły i wkład w jej dokonania.

Na ostateczny kształt obecnej pracy wpłynęła, podjęta w październiku 2008 roku, korespondencja z doktorem Walerianem Piotrowskim z Warszawy, ale przełom w zdobyciu oryginalnych zdjęć i dokumentów związanych z bohaterem mojego artykułu nastąpił w 2011 roku dzięki osobliwemu zrządzeniu losu, który zapoczątkował szereg owocnych kontaktów z członkami dalszej rodziny Józefa Schreiera. Zupełnie przypadkowa lektura artykułu [7] o panu Alfredzie Schreyerze¹ z Drohobycza (kuzynie Józefa) skłoniła mnie do jego odszukania. Dzięki jego

¹ Członkowie tej rodziny pisali swoje nazwiska na trzy sposoby: Schreier, Schreyer oraz Szrajser. Józef używał pisowni Schreier.

pośrednictwu nawiązałem jesienią 2011 roku znajomość z panią Niną Lautersztajn-Skarbińską, mieszkanką Göteborga w Szwecji, odtwarzającą drzewo genealogiczne rodziny Schreierów (patrz pozycje [10, 21]). Informacje, jakie posiadałem, zostały znacząco uzupełnione o rozmaite dane personalne właśnie przez nią – dzięki niej mogłem też zobaczyć pierwsze dwa zdjęcia Józefa. Późnym latem 2011 roku oraz w styczniu i maju kolejnego roku profesor Jarosław Prytuła ze Lwowa przesłał mi kilkanaście stron pracy doktorskiej Schreiera wraz ze świadectwem maturalnym opatrzonym zdjęciem osiemnastoletniego Schreiera. Jego uprzejmości zawdzięczam również możliwość zapoznania się z pracą [5]. Wszystkie podane wyżej okoliczności skłoniły mnie do przygotowania odczytu o Józefie Schreierze, który wygłosiłem 21 maja 2012 roku (patrz [11]). Rozszerzona wersja tego odczytu stanowi treść tej i kolejnej części publikacji. Odnotujmy, że krótkie informacje o Józefie Schreierze znajdujemy w pozycjach [1–3, 14, 20].

2. Życie Józefa Schreiera

Józef Schreier urodził się 18 lutego 1909 roku w Drohobyczu.² Rodzicami Józefa byli Bernard (Berl) Schreier (1877–1939) i Matylda Schreier. Ojciec był rabinem, doktorem filozofii oraz nauczycielem religii mojżeszowej i języka niemieckiego w Państwowym Gimnazjum im. Króla Władysława Jagiełły w Drohobyczu, gdzie pracował jako nauczyciel kontraktowy, zatrudniony od 1 marca 1922 roku do 31 lipca 1937 roku, kiedy to został przeniesiony w stan spoczynku. Zmarł w 1939 roku, a pogrzeb odbył się 2 marca 1939 roku. Matka zmarła w getcie w Drohobyczu w 1943 roku. Józef był jedynakiem. W latach 1919–1927 Józef uczęszczał do Państwowego Gimnazjum im. Króla Władysława Jagiełły w Drohobyczu. Maturę zdawał w maju i lipcu 1927 roku.

Studia matematyczne odbył w latach 1927–1931 na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. W 1930 roku został członkiem Polskiego Towarzystwa Matematycznego, a zamieszkiwał wtedy pod adresem: Drohobycz, ul. Bednarska 8.

² Data urodzenia i matury Józefa Schreiera znajduje się m.in. w książeczce [22, Oddział Matematyczno-Przyrodniczy, str. 73]; patrz też artykuł [13]). Datę urodzin i promocji doktorskiej potwierdza ponadto wspomniany uprzednio J. Prytuła (stosowne informacje podał w trakcie konferencji z historii matematyki w maju 2010 roku), który ponadto przekazał mi skan świadectwa dojrzałości J. Schreiera zawierającego datę urodzenia abiturienta. Metryka urodzenia J. Schreiera znajduje się w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych (księga metrykalna nr 93), o czym dowiedziałem się od Niny Lautersztajn-Skarbińskiej.

Nina Lauterszajn-Skarbińska przekazała mi kopię czterdziestej strony nieznanego dokumentu lub książki zawierającej informacje na temat Funduszu Stypendialnego im. Józefa Schreiera, wspieranego przez żonę Zofię Siwan (Schreier). Byłbym bardzo wdzięczny za wszelką pomoc w zidentyfikowaniu źródła, z którego pochodzi stronica prezentowana na zdjęciu 6.

Alfred Schreyer podzielił się ze mną wiedzą na temat ostatnich chwil życia Józefa Schreiera, o czym można też o tym przeczytać w artykule [4]. Właściciel hali targowej mieszczącej się na Małym Rynku w Drohobyczu, jeden z najzamożniejszych kupców w tym mieście o nazwisku Rappaport, wybudował pod nią bunkier, w którym ukrywała się grupa Żydów, a wśród nich jego rodzina oraz Józef Schreier. W kwietniu 1943 roku, najprawdopodobniej na skutek donosu, okupanci hitlerowscy dowiedzieli się o kryjówce i przystąpili do zajęcia bunkra. Forsowanie wejścia zajęło gestapowskiem oprawcom trzy dni. Kiedy wreszcie wdarli się do wnętrza, zastali martwego Józefa Schreiera, który popełnił samobójstwo zażywając cyjanek.

Podziękowania

Dziękuję Ninie Lautersztajn-Skarbiński z Göteborga za informacje o rodzinie Schreierów, za zdjęcia 3–4 i 6–7 oraz za tłumaczenie tekstu z nagrobka Zofii Schreier. Dziękuję również Jarosławowi Prytule z Uniwersytetu Państwowego im. Iwana Franko we Lwowie za przesłanie osiemnastu skanów dokumentów dotyczących Schreiera (w tym 12 stron doktoratu Schreiera oraz świadectwa dojrzałości z 1927 roku wraz ze zdjęciem osiemnastoletniego Schreiera) oraz wspólnej pracy z I. Guraniem [5]. Szczególnie wdzięczny jestem obojgu za zgodę na opublikowanie zdjęć. Ponadto dziękuję Walerianowi Piotrowskiemu z Warszawy za przesłanie kserokopii listu Alfreda Schreyera oraz Witoldowi Wnukowi z Poznania za istotne ulepszenie języka polskiego w pierwszej wersji tej pracy.

Bibliografia

- [1] R. Duda, *Lwowska Szkoła Matematyczna*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007. (Józef Schreier (1908–1943), str. 213).
- [2] R. Duda, *O stratach osobowych matematyki polskiej związanych z II wojną światową*, *Antiq. Math.* 3 (2009), 137–169. (Schreier, str. 148 i 165).
- [3] R. Duda, *Matematycy XIX i XX wieku związani z Polską*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012. (Schreier, str. 420–421).

- [4] L. Goldberg, *O czym opowiedział Alfred?*, Dziennik Polski (17.10.2011). w: <http://m.e-dp.pl/pl/warto-wiedziec/kurier-galicyjski/1182193>.
- [5] I. Guran, J. Prytula, *Józef Schreier i jego praca doktorska „O skończonej bazie w grupach topologicznych”*, 8 stron, po ukraińsku.
- [6] I. Guran, Ya. Prytula, *Józef Schreier „On finite base in topological groups”*, Mat. Studi 39 (2013), nr 1, 3–9.
- [7] G. Józefczuk, *Gra Alfred Schreyer z Drohobycza*, Gazeta Wyborcza (20 maja 2011), 20–21.
- [8] *Kopia rękopisu „Księgi Szkockiej”*, 126 stron, w: http://kielich.amu.edu.pl/Stefan_Banach/archiwalia.html.
- [9] M. Kordos, *Księga Szkocka*, [w:] Stefan Banach. Niezwykłe życie i genialna matematyka (E. Jakimowicz, A. Miranowicz, red.), Impuls, Kraków 2010.
- [10] L. Maligranda, *List do Niny Lautersztajn-Skarbińskiej* (20 X 2011), 6 stron.
- [11] L. Maligranda, *Józef Schreier (1909–1943) – życie i twórczość*, pięćdziesięciominutowy odczyt wygłoszony 21 maja 2012 roku na XXVI Konferencji Naukowej z Historii Matematyki na temat: *Matematyka polska w latach 1851–1950*, Iwonicz Zdrój, 21–25 maja 2012, 55 stron.
- [12] R. D. Mauldin (red.), *The Scottish Book. Mathematics from the Scottish Café*, Birkhäuser, Boston 1981.
- [13] W. Piotrowski, *W sprawie daty urodzenia Józefa Schreiera*, Wiad. Mat. 48 (2012), nr 1, 141–142.
- [14] W. Piotrowski, Z. Pawlikowska-Brożek, *Józef Schreier (1908–1943)*, [w:] Słownik Biograficzny Matematyków Polskich, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Tarnobrzeg 2003.
- [15] J. Prytula, *Doktoraty z matematyki i logiki na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w latach 1920–1938*, [w:] Dzieje Matematyki Polskiej (W. Wiśław, red.), Instytut Matematyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012. (Schreier, str. 141–142 i 155–156, gdzie znajdujemy poświadczenie Steinhausa o przygotowaniu pracy doktorskiej przez Schreiera z 15 III 1934 i akt promocyjny Schreiera w albumie doktorów UJK z 30 VI 1934).
- [16] J. Schreier, *Ein Gegenbeispiel zur Theorie der schwachen Konvergenz*, Studia Math. 2 (1930), 58–62.
- [17] J. Schreier, *O systemach eliminacji w turniejach*, Mathesis Polska 7 (1932), 154–160.
- [18] J. Schreier, *O przekrojach powierzchni wypukłych*, Bull. Intern. Acad. Polon. Sci. Lett., Sér. A (1933), 155–157.
- [19] J. Schreier, *Eine Eigenschaft abstrakter Mengen*, Studia Math. 7 (1938), 155–156.
- [20] *Josef Schreier* (2011), w: http://pt.wikipedia.org/wiki/Josef_Schreier (po portugalsku).
- [21] A. Schreyer, *Listy do L. Maligrandy*, 16 IX 2011 (2 strony), 30 IX 2011 (1 strona), 22 VI 2012 (2 strony).

- [22] *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. Króla Władysława Jagiełły w Drohobyczu za rok szkolny 1928/1929 z uwzględnieniem dziesięciolecia 1918–1928* (1929), <http://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/docmetadata?id=642&from=DLF>.
- [23] S. Ulam, *A Collection of Mathematical Problems*, Interscience, New York 1960, (książka zadedykowana pamięci J. Schreiera); przedruk w [25, str. 505–670.]
- [24] S. Ulam, *Wspomnienia z Kawiarni Szkockiej*, Wiad. Mat. 12 (1969), 49–58, (Schreier, str. 56).
- [25] S. Ulam, *Sets, Numbers, and Universes, Selected Works*, MIT Press, Cambridge 1974.
- [26] S. M. Ulam, *The Scottish Book*, A LASL Monograph, Los Alamos 1977.
- [27] S. M. Ulam, *Przygody matematyka*, Prószyński i Spółka, Warszawa 1996, (Schreier, str. 73–74, 88, 108, 112, 346).
- [28] Wołczański. J. (red.), *Inwentarz Akt Wydziałów i Studiów Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie do roku 1939*, t. Tom 1, Wyd. Naukowe Uniw. Papieskiego Jana Pawła II, Kraków 2009.

Lech Maligranda
Department of Engineering Sciences and Mathematics
Luleå University of Technology
Luleå, Szwecja
lech.maligranda@ltu.se